

**YENİ TÜRK EDEBİYATI**  
**ARAŞTIRMALARI**  
Modern Turkish Literature Researches

Ocak-Haziran 2017/9:17 (105-116)

**RUBAİ BAĞLAMINDA ŞİİR VE FELSEFE<sup>1</sup>**

Cafer GARİPER<sup>2</sup>

**Öz**

Bu makalede şiirin felsefeye belki de en yakın duran nazım şekli olarak görünen rubai üzerinden felsefe-şiir ilişkisi tartışmaya açılacaktır. Ömer Hayyam, Mevlana, Ahmet Gazali, Azmizâde Haleti gibi ünlü rubai şairlerinin yanında Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Arif Nihat Asya gibi modern dönem şairlerinin kalem ürünlerinden hareketle rubaideki felsefi dünya algısı çözümlenmeye çalışılacaktır. Rubai şairinin felsefi dünya algısını şiirsel söylemin içerisinde kurmasının, çoğu kez geniş açılıma sahip bir düşünceyi dört mısırda ifade alanına taşımasının imkân ve şartları üzerinde durulacaktır. Kimi zaman edebiyat bilimciler tarafından şiir sanatının bünyesine uymadığı ileri sürülen sosyal, ideolojik veya felsefi düşüncenin rubaide şiirsel söyleme ne ölçüde evrilebildiği, duygu-düşünce diyalektiğinin sağlanıp sağlanamadığı problemi üzerinde yoğunlaşmaya çalışılacaktır. Bir yandan da felsefi düşüncenin ve dünya algısının şiirsel söyleme kavuşturulmasının dilsel ve düşünsel arka planı araştırılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Felsefe, şiir, rubai, felsefi dünya algısı, şiirsel söylem.

**POETRY and PHİLOSOPHY in RUBAİ CONTEXT**

**Abstract**

In this paper, the relation between philosophy and poetry will be discussed over ruba'i which seems to be the closest form of poetry to philosophy. The phisophical worldview in ruba'i will be tried to analyse based on the works of modern poets like Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Arif Nihat

---

<sup>1</sup> Bu makale Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesince 3-7 Mayıs 2017 tarihleri arasında düzenlenen 2. Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu ve Sergisi'nde "Felsefeye Şiirden Bakmak: Rubailerde Felsefi Dünya Algısı" başlığıyla bildiri olarak sunulmuş, daha önce yayımlanmamıştır.

<sup>2</sup> Yard. Doç. Dr., SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, email: cafergariper@sdu.edu.tr



Asya, besides famous ruba'i poets like Ömer Hayyam, Mevlana, Ahmet Gazali, Azmizâde Haleti. Ruba'i poets set up the philosophical worldview within poetic discourse, and often carry a thought that has wide openness to the field of expression in four line; the possibilities and conditions of this situation will be emphasized. To what extent social, ideological or philosophical idea which is sometimes argued by literary scholars on the ground that is not suitable for the art of poetry, can turn into poetic discourse in ruba'i, how can the dialectic of emotion and thought be ensured; these problems will be focused on. On the other hand, linguistic and intellectual background of uniting philosophical thought and worldview with poetic discourse will be searched.

**Keywords:** Philosophy, poetry, ruba'i, philosophical worldview, poetic discourse.

## Giriş

Fars edebiyatında ortaya çıktıktan sonra Arap ve Türk edebiyatına geçen rubai, dört mısradan oluşan küçük nazım şeklidir. Özel aruz kalıplarıyla yazılan rubailerde genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dize kafiyeli olur, üçüncü dize ise serbest bırakılır. Rubaide şairin felsefi, derin ve ince bir düşünceyi lirizmden uzaklaşmadan şiirleştirmesi beklenir. Rubainin usta şairi Ömer Hayyam'dan başlayarak Ahmet Gazali, Mevlâna, Azmizâde Haleti gibi şairler, başarılı örnekler ortaya koymuşlar, duygu-düşünce uyumunu sağlayan bir söylem geliştirme yoluna gitmişlerdir. Rubainin 11.-13. yüzyıllardaki parlak döneminin üzerinden uzun zaman geçtikten sonra 19. yüzyılın ikinci yarısında Hayyam rubailerinin Batı dillerine çevrilmesiyle yeniden gündeme gelen rubai, 20. yüzyılda bazı öne çıkan sanatkarların kaleminde temsil edilme imkânına kavuşmuştur. Başta Yahya Kemal olmak üzere Nâzım Hikmet, Arif Nihat Asya gibi şairler, bu yolda dikkate değer ürünler ortaya koymuşlardır.

Bir tarafıyla Doğu'nun hikmetinin dile getirildiği rubai, aşk, sevgili ve şarap yanında Tanrı, evren, hayat, varlık, yokluk, boşluk, hiçlik, ömrün geçiciliği gibi temel varoluşsal insani ve felsefi problemleri sorgulayan, bu sorgulamayı yaparken de akıl-gönül dengesini kurmaya çalışan edebî bir söylem geliştirir. Rubai şairi, bu felsefi dünya algısını yahut bir düşünceyi dört dize içeriğinde ifade etmeye çalışır. Kimi zaman geliştirdiği dünya algısı ve şiirsel söylem dinî inancın, genel kabullerin, toplum normlarının dışına düşse de insan üzerinde derin etki yaratma gücüne sahiptir. Ona bu gücü veren felsefi düşünce veya aykırı bir dünya algısının dile getirilmesinin yanında, çapraşık ve güç bir felsefi düşüncenin dört dize içerisinde ustalıkla bir edebî söyleme kavuşturulmasıdır. Rubai şairi, "büyük bir ustalık göstererek uzun uzun anlatılabilecek, derin

anamlı, hikmetli, düşündürücü, ders ve öğüt verici, felsefî, hikemî ve ahlâkî düşünceleri dört mısra içine sığdırmaya çalışır.” (Çetin 2004: 11).

### **Felsefe-Şiir İlişkisi**

Felsefe-edebiyat ve dolayısıyla felsefe-şiir ilişkisi, bir başka söyleyişle edebiyat eserinde felsefi dünya algısı, Türkçede son yıllarda üzerinde sıkça durulan konulardan birine dönüşmüş görünmektedir. Felsefe-edebiyat ilişkisi kimi akademisyenler ve yazarlar tarafından ele alınırken özelde felsefe-şiir ilişkisi şair kimliği öne çıkan kişilerce de üzerinde durulan konulardan biri olarak belirmektedir. Felsefe-şiir ilişkisi üzerine görüş getirenlerden kimileri genellikle bu iki alanın birbirinden ayrılan yanlarına dikkat çekmekte, *felsefi şiirin* olabilirliğinin şiir aleyhine görünen yönlerini sergileme yoluna gitmektedir. Haklılık payı taşıyan bu yaklaşıma rağmen felsefe-şiir ilişkisi ya da başka bir söyleyişle şiirde felsefi dünya algısı, görmezlikten gelinemeyecek kadar belirginlik taşımakta, bu yanıyla da *felsefi şiir* nitelemesine içinde itiraz barındıran görüşler getirenlerce de tartışma konusu yapılmaktadır. Öncelikle felsefe-şiir ilişkisi üzerinde varılacak yargı, teorik ve soyut tartışmalardan çok, edebiyat metinleri üzerinden yola çıkılarak gerçekleştirilmelidir. İşte bu noktada rubai şeklinde yazılmış şiirler, felsefe-şiir ilişkisini göstermeye/temellendirmeye yarayacak ve buna bağlı olarak felsefeye şiirden bakmayı sağlayacak argümanları içinde barındırması bakımından üzerinde durmaya değer görünmektedir.

Felsefe-şiir ilişkisi üzerinde duranlar, genelde iki gruba ayrılmış şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan birinci grup felsefeyle şiirin farklı yöntem ve söylemlere sahip olduğu, bu sebeple *felsefi şiirin* olamayacağı, felsefeyle şiirin bağdaşamayacağı şeklinde bir tez ileri sürerler. Bu görüşün öne çıkan temsilcilerinden Hilmi Yavuz, konuyu öncelikle söylem bağlamında ele alır. Onun bakışıyla dile getirilirse,

“Başlangıçta, şiir vardı; -ve daha sonra ayrı birer söylem alanı inşâ edecek olan Felsefe, Tarih, Doğabilimleri... şiirsel söylemin içinden yazılmaktaydılar. (...) meselâ İlyada'nın hem şiir hem de Troya Savaşı'nın tarihi olması, tarihin şiirsel söylemle dile getirilmiş olmasındandır; - tıpkı, Herakleitos'un, Parmenites'in metinlerinin hem şiir hem felsefe olmasının, felsefenin şiirsel söylemle dile getirilmesinden dolayı olması gibi!” (Yavuz 2008: 219).

İkinci grup ise *felsefi şiiri* kabul eden, şiirde felsefi bir tabakanın yer alabileceği, hatta alması gerektiği görüşünü savunanlardır. Felsefe-şiir karşılaşmasında şiirde felsefi algı ya da yapının bulunabileceği ön görüşünü taşıyan bu kişiler, *felsefi şiirin* olabilirliği hatta olması gerektiği fikri

üzerinde dururlar. Bu konuda anılması gereken adlardan biri Yücel Kayıran'dır. Kayıran, *Felsefi Şiir Tinsel Poetika* adlı çalışmasında felsefe-şiir ilişkisini geniş olarak ele alır. O, *felsefi şiir* konusunda "Felsefi şiir, varoluşun bizatihi kendisinin problem olduğunu dile getiren şiirdir. Felsefi şiir, kişinin, kendi varoluşunu bir yere koyamamasının bir zemin üzerine oturtamamasının şiiridir." (Kayıran 2007: 36) yargısında bulunur. Ona göre,

"(...) felsefi şiir, felsefi bir durumu, felsefi bir problemi gösteren bir şiirdir. Felsefi terimlerle yazılmış veya herhangi bir filozofun argümanlarına dayalı bir şiir değil, ama felsefi bir gerilimi gösteren bir şiir. Felsefi gerilim veya felsefi bir durum, bir çıkışsızlık durumunun oluşturduğu bir gerilim halidir. Bu nedenle, felsefi şiir, şiirde konuşan öznenin, bir tür çıkmazda kaldığı, çözümlenemez bir varoluş haline geldiği ve bir çıkış yolu bulmadığı durumun şiiridir. Ama, bu çözüm sunan bir şiir olmadığı gibi, bir çözümsüzlük, bir çıkışsızlık sunan bir şiir değildir; ama bunu gösteren bir şiirdir. Felsefi şiir, varoluş probleminin şiiridir; varoluşunun değil." (Kayıran 2007: 37-38)

Şiirde felsefi dünya algısı, şairin özde taşıdığı ontik (varoluşsal) bir problemi şiirsel söyleme dönüştürmesiyle başlar. Bu bağlamda felsefi şiir, şiir hâlinin ya da şiirsel bir iç dünya durumunun felsefi söyleme dönüştürülmesi değildir. Aslında ontik problem, duyan ve düşünen her insanın, duyarlı bir insan olarak da şairin asli problemlerinden biridir. Bunu imgesel, metaforik bir dile dönüştürdüğünde şiiri gerçekleştirmiş olur. Çünkü felsefe, kavramlara, akıl yürütmeye, gerçekliğe ve doğruluğa bağlıdır. Şiir ise imgelere ve metaforik bir dile, açık olmayan ve kesinlemeyen bir anlama yöneliktir. Bu, şiirin gerçekliği ve hayatı dile getirmediği anlamına gelmez. Şiir de gerçekliği ve hayatı ifade eder. Fakat onun gerçekliğe ve hayata yaklaşımı bilimsel bilginin ve felsefenin argümanlarından farklıdır. Felsefi dünya algısı taşıyan bir edebiyat metninde "felsefi bir sav şiirsel bir işlevle donatılır" (Aktulum 2010:7).

Felsefe/düşünce/ideoloji-edebiyat ilişkisi her durumda edebiyatın lehine olmaz. Edebiyatla sistematik felsefe arasına mesafe konmadığında problem büyüyebilir. Edebiyat/şiir felsefeden kimi esinlenmelerde bulunabilir, yolları kesişebilir. Fakat edebiyat, sistematik felsefe yahut doğrudan felsefe yapmaya kalkışırsa felsefenin taşıyıcısı rolünü üstlenmekten, araçsallaşmaktan kolay kolay kurtulamaz. Bu da edebiyatın aleyhine olur. Çünkü böyle bir durumda edebiyatın asıl işlevinin dışına düşmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Felsefeyle edebiyatın ayrıldığı temel noktalardan biri yöntem farkıdır. Edebiyat eserleri, "gerek 'varolan'ı gerekse 'ruh' gibi vb. kavramları tem olarak işlerken felsefenin yaptığı gibi bu kavramların ve 'varolan'ın ne 'ne'liğini araştırır ne de bu kavramları ve 'varolan'ı bilgi nesnesi haline getirerek üzerinde düşünür. (...) metafizik soru(n)lara ve 'varolan'ın 'ne'liğine dair bilgiye yaşantı içerisinde ulaşmaya çalışır" (Şen 2010: 166).

Konuya edebiyat/şiiir açısından yaklaşıldığında felsefe/düşünce/ideoloji-edebiyat/şiiir ilişkisinde önemli olan baskın ögenin edebiyat/şiiir olmasıdır. Bu da düşüncenin, felsefi dünya algısının yahut ideolojinin ham bir malzeme olmaktan çıkarılarak edebî söyleme dönüştürülmesi, estetize edilmesi anlamına gelir.

Sanatın, bilimin, felsefenin ele aldığı ya da yöneldiği kişiler, olaylar, olgular, kavramlar kimi kez aynı olabilir, fakat yaklaşım farklıdır. Bunu *zaman*, *ölüm* gibi kavramlar çevresinde örneklendirebiliriz. Zaman kavramına Einstein'ın bilimsel yaklaşımı, Bergson'un felsefi ve psikolojik yaklaşımı, Marcell Proust'un ve/veya Yahya Kemal'in sanatkâr yaklaşımı onların bağlı oldukları alana/disipline göre zamanın algılanışını ve anlamlandırılışını şekillendirir.

Varlığı ve gerçekliği kavramada felsefe, bilim ve edebiyat alanlarında şöyle bir yapıdan söz edilir:

felsefe → akıl yürütme → nesnel

bilim → deney/ölçü → nesnel

edebiyat → izlenim/sezgi/algı → öznel

Görüldüğü üzere birbirinden farklı yöntemlere ve araçlara sahip olan felsefe, bilim ve edebiyattan ilk ikisi nesnel olmada ortak yapı göstermektedir. Edebiyat ise öznel bir anlam dünyası kurar. Buna rağmen üçünün de ifade aracı geniş olarak dildir. Edebiyat/şiiir dili, duyumları imgeleştirir yani somutlar. Felsefe ise varolanı, maddeyi soyutlar. Şiiir, duyumları somutlarken aradığı içte değil dıştadır, çünkü özdeşleşme dıştaki bireyle olur, İdealBen'den ben-idealine dönüş söz konusudur.

Şiiir, her şeyden önce bir dil işidir, bir söylemdir. Felsefeden daha önce gelen şiiirde, felsefi dünya algısının yer alması olağandır. Çünkü felsefi dünya algısı insanın özünde vardır. Bu sebeple şiiir, felsefeden, düşünceden her zaman için kaçamaz, böyle bir çabaya da girmez. Sanatkârın dünya algısı, düşünce dünyası yahut ideolojisi eserinin derin yapısında tabii olarak yerini alır. Fakat edebiyat eserinde düşünce, felsefi düşünce yahut ideoloji genellikle frakmik/parçalı bulunur.

Edebiyat eserinde, bu arada şiiirde yer alan felsefi dünya algısına ya da herhangi bir düşünceye diyalektik yasa çerçevesinde yaklaşılabilir. Felsefi dünya algısı ya da düşünce yükü taşıyan şiiirde duygu-düşünce zıtlığından doğan çatışma, sonunda bir uyuma varır, varmak durumundadır. Bunu başaramayan metinde şiiirsellik kurulamaz, ondan gerçek anlamda şiiirin sınırları içerisinde söz edilemez.

Felsefi dünya algısı taşıyan edebiyat ürünleri, çoğu kez felsefe-edebiyat ilişkisi, bir başka söyleyişle metinlerarasılık üzerine kurulur. "Yazarlar felsefenin karşısında ya da ondan yana

çıkarak, bir felsefe türünün tanımlamalarını yıkarak vb. amaçlarla yapıtlarını felsefenin malzemesiyle yoğururlar. Böyle bir yaklaşım (...) metinlerarasılık çerçevesinde ele alınabilir.” (Aktulum 2014: 112). Sonuçta felsefe-edebiyat/şiir ilişkisi metinlerarasılığı zorunlu kılar.

Birbirinden ayrı yöntem ve söyleme sahip felsefeyle edebiyatın ve bu arada şiirin ayrışan ve kesişen noktalarını bulmak mümkündür. Felsefe ve şiirin insanı dünyaya çeken büyülenme tecrübesinden doğduğu görüşünü taşıyan Stanislas Breton, felsefenin ikinci bir hamleyle dünyayı hem hayat hamlesi hem de poetik tecrübe olarak eleştirel yaklaşımla aşmaya ve sorgulamaya yazgılı olduğunu ifade eder. Ona göre şiir, “dünyanın var olmasını kutlar, felsefe dünyanın *neden* var olduğunu sorar” (Breton 2010: 156-157).

*Felsefi şiirin* olabirliği yahut olamazlığı ayrı bir tartışma konusudur. Fakat edebiyatta/şiirde felsefi bir dünya algısının var olabileceğini, var olduğunu söylemek yerinde görünmektedir. Üstelik edebiyattaki/şiirdeki felsefi dünya algısı, felsefi kuramların varlığına bağlı değildir. Bir şaman gibi erken dönem insan bilincinin modern dönemdeki temsilcisi şair, insanın temel açmazıyla, dramıyla her an burun burunadır. Bu da sanatkarı, şairi felsefi dünya algısıyla karşı karşıya getirmekte ve onu edebî söyleme dönüştürmesine zemin hazırlamaktadır.

### **Rubai ve Felsefi Dünya Algısı**

Rubailerde dikkat çekici bir felsefi dünya algısından söz etmek mümkündür. Rubaiyi konumlandırmak gerekirse *düşünce şiiri* içinde konumlandırmak doğru olacaktır. Bugüne kadar rubainin düşünceyle, felsefi dünya algısıyla olan bağına çeşitli şairler ve araştırmacılar dikkat çekmiştir. Bunlardan biri olan Yahya Kemal, bir rubaisinde,

“Hikmet sayılır bunca rubâimiz var  
Sokrat’ca Felâtun’ca rubâimiz var  
Hikmetten fazla şi’ri andırır bir de  
Üstâd Şekip Tunç’a rubâimiz var” (Beyatlı 1963: 31)

derken felsefe ile rubai arasında açık bağ kurar. Onun bu söyleyişi Hilmi Yavuz (2008: 219)’un “Osmanlı geleneğinde düşünsel etkinlik, ağırlıklı olarak, şiir söylemiyle gerçekleşmiş durumdadır.” yargısıyla uygunluk gösterir. Yazısına devamla Yavuz, Hilmi Ziya Ülken’i referans alarak “ ‘Hikemiyyat’ bağlamında düşünce etkinliğinin, ister felsefeye, ister dünya görüşüne, isterse ideolojiye ilişkin olsun, büyük ölçüde şiirsel söylemin içinden dile getirildiğini” (Yavuz 2008: 219) öne sürmenin yanlış olmayacağını ifade eder.

*Ömer Hayyam ve Rubaileri* adıyla bir kitap hazırlayan Asaf Halet Çelebi de rubai ile felsefe arasında olan bağ üzerinde durur. O, “Fars edebiyatında aşk şiirleri için gazel şekli kullanılır. Rubai ise ya felsefeye dair bir düşünceyi, yahut da herhangi üstü örtülü bir manayı anlatmakta kullanıldığından bazan sevgiyle ilgili bulunsa bile bu ifadenin sembol olduğunu unutmamalıdır.” (Çelebi 2003: 11) yargısında bulunurken rubai ile felsefe arasındaki bağı açıkça ifade eder. Yine Asaf Halet Çelebi'nin ifadesiyle “Hayyam rubaileri hakkında Fransızca uzun ve değerli bir etüd yazmış olan Danimarkalı doktor A. Christenson, umumiyetle rubailerden bahsederken: ‘Rubailer İranlıların fikir hayatını belirten manzum ansiklopedilerdir.’ (Çelebi 2003: 10) der.

Kimi zaman rubailerde yaygın ve basit bir düşünceyle karşılaşılabilir gibi kimi kez de rubailer, derin yapısında felsefi bir düşünceyi barındırır. Bu düşünce herhangi bir filozoftan alınmış düşünce olmaktan ziyade insanın varoluş problemini dile getiren mahiyette bir anlam dünyasına sahiptir. Bazen rubailer, her ne kadar yer yer aşk temi etrafında lirik bir duyguya bağlı görünüşler sergileyen yapıda varlık kazansa da daha çok bir düşünce etrafında şekillenir, bir düşünceyi dile getirir. Aşk temini işleyen rubailerde de aşk duygusu ve sevgili üzerine çoğu kez ontik düşünüşün belirginlik kazandığı görülür. Fakat bu düşünce, lirizmden mahrum değildir.

Rubainin iç düzeni düşüncenin işleyişini gösterecek bir kompozisyona sahiptir. Nitekim kimi araştırmacılar, rubainin iç düzenlenişi üzerine dikkat çekerler. Hüseyin Azad'ın da ifade ettiği üzere rubainin iç yapısının işleyişi şöyledir:

Rubaide ilk iki dize düşünceyi ortaya koyar. Kafiyesiz söylenen üçüncü dize bir tür salıntıdır, konudan uzaklaşmadır. Son dizeyi hazırlar. Son dize söylenecek düşünceyi açıkça bir yargıya bağlar (Çelebi 2003: 10). Usta rubai şairi, duygu ya da düşüncenin bir yargıya bağlandığı son dizeyi zekice ve ince bir söyleyişin içinden geçirerek okuyucu üzerinde derin etki yaratmasını sağlayacak söyleme kavuşturmasını bilendir. Rubai, gücünü ifade edilen duygu veya düşüncenin söyleniş biçimindeki espriden/inceciklikten alır. “Rubâ’înin bir başka özelliği de güzel ve ahenkli söylenmesidir.” (İpekten 1994: 66)

Doğu medeniyeti hikemi söyleme yatkın yapı gösterir. Bu bağlamda Doğu edebiyat geleneğinin hikemi tarafının uç verdiği yapılardan birinin rubai olduğu söylenebilir. Doğu ve Antik Yunan'a kadar Batı geleneği, felsefi düşünceyi yüzyıllardır metaforik bir dil ve söylem içerisinden ifade edegelmiştir. Bu duruma Mevlana'dan Şeyh Sadi'ye kadar çok sayıda şairin kalem ürünlerinde rastlanır. Mevlana'dan Asaf Halet Çelebi'nin aktardığı şu rubai,

“Ne ben benim, ne sen sensin, ne sen bensin; hem ben benim, hem sen sensin, hem sen benim.” (Çelebi 2002: 35)

Özne-nesne arasındaki diyalektiği ve buna bağlı olarak öznenin varoluşunu yansıtan bir söylemi, vahdet-i vücud düşüncesini/felsefesini içerir. Onun rubailerinde aşk, ölüm, ayrılık, sevgili gibi birçok tema etrafında felsefi bir dünya algısı kurduğu görülür.

Rubainin öncü ve usta şairi Ömer Hayyam'ın altta yer alan rubaisi ise hedonist felsefeyle ve dünya algısıyla bağdaşır:

“Hayyâm oldunsa mest sen zevkine bak  
Bir tâze güzelle neşvelen zevkine bak  
Mâdâm ki yokluktur işin âkıbeti  
Yoksun farzet de var iken zevkine bak” (Beyatlı 1963: 20)

İnsanı tutan, yasaklayan değer ve anlamların yok/hiç olduğunu dile getiren bu söylem, zevki hayat felsefesine dönüştüren bir argüman geliştirir. Bunu yaparken de düşüncenin işleyişine bağlı olarak yokluk/ölüm fikrinden hareketle varlığı ve zevki yüceltir.

Yine Hayyam'a bağlanan şu rubaide agnostik bir felsefi anlayışla karşılaşılır:

“Cennet ne cehennem ne gören yok a gönül  
Bir avdet edüp haber veren yok a gönül  
Ümmîd ile korkumuz o şeylerden ki  
Bir nâm ü nişâne yok a gönül” (Beyatlı 1963: 31)

Şair, felsefede yer tutan, ilk çağ düşünürlerinden itibaren birçok filozofu meşgul eden agnostik anlayışı dört mısra içerisinde ifade eder. Hilmi Yavuz'un tespitiyle “Batı medeniyetinin temel koyucu yapılarından biri olan, söylemler arası farklılık, bizim (*Doğu*) medeniyet geleneğimizde gerçekleşmemiş görünüyor. Doğu toplumlarında şiirsel söylem, dâimâ *başat* söylem olarak kalmış ve galiba bu söylem (*şiirsel söylem*), farklılaşmaya hazırlanan öteki söylemleri 'iğdiş etmiş'tir. ” (Yavuz 2008: 219). Hilmi Yavuz'un işaret ettiği gibi, Doğu geleneğinin ürünü rubaide felsefi dünya algısının geniş yer tutması bir tarafıyla bununla ilgili olsa gerektir.

Ahmet Gazali, Abdullah Cevdet'in çevirdiği bir rubaide,

Bizden daha ne kadar zamanlar sonra gecenin beyaz zambakları, şafağın gülleri açılmakta devam edecek! Ben gelmeden evvel cihandan bir şey eksik olmadığı hâlde benim rihlet etmemle cihana bir eksiklik gelir mi?.. (Abdullah Cevdet 1921: 68)

diyor. Onun bu söyleyişi felsefi bir düşüncenin yahut algının şiirsel söylem içerisinde dile getirilmesidir. Bu düşünce felsefenin de başlıca konuları arasında yer alan zamanın geçmesi,



insan ömrünün sona ermesi ve bunun yarattığı üzüntü üzerine kurulur. Bu durum ontolojik bir problemdir.

Klasik Türk edebiyatının dikkat çeken rubai şairi Azmizâde Haleti, aşk ayrılığının tahammül edilemezliğini şu şekilde ifade eder:

“Esrârını dil zamân zamân söyler imiş  
Hengâme-i gamda dâstân söyler imiş  
Aşk ehli olup da mihnet-i hicrâna  
Ben sabr ederin diyen yalan söyler imiş” (Yerdelen 1991: 195)

Modern Türk şiirinin öne çıkan rubai şairlerinden biri Yahya Kemal'dir. Onun gerek Ömer Hayyam'dan Türkçeye aktardığı rubailerde gerekse kendi yazdığı rubailerde dikkate değer bir felsefi katmanla karşılaşılır. Nitekim “Devran” başlığını taşıyan rubaisinde sıkıştırılmış felsefi düşünce diyebileceğimiz bir düşünce katmanı yer alır:

“Bir Kaadir-i Mutlak eylemişken tanzîm  
Devran görünür her kula bir türlü sakîm  
Her kul verebilseydi merâmınca nizam  
Her devrini eylerdi câhim içre câhim” (Beyatlı 1963: 26)

Rubai, devirler (zaman, evren) mutlak güç sahibi biri tarafından düzenlendiği/yaratıldığı hâlde her bir kula yanlış görünür. Oysa her kul, zamanı (dönemleri, dünyayı, evreni) istediği gibi düzenleyebilseydi, her dönemini cehennem içinde cehennem yapardı, şeklinde bir anlam taşır. Bu söylemde *aşkın varlığın* hayata müdahalesi, insandaki kötülük, niçin *aşkın varlığa* ihtiyaç duyulduğu gibi konular felsefi dünya algısıyla birleşir.

Yahya Kemal'in “Vehbi'ye” başlıklı rubaisinde de insanın yeryüzündeki yazgısını ve onun hayatından eksilen herhangi önemli bir öğeyle yaşama alanının nasıl zedelendiğini görürüz:

“Her rind bu bezmin nedir encâmı bilir  
Dünyâmızı nâgâh zalâm örtebilir  
Bir bitmiyecek ses verirken beste  
Bir tel kopar âhenk ebediyyen kesilir” (Beyatlı 1963: 36)

Ölüm üzerine söylenmiş, felsefi içerikli bu rubainin ifade ettiği duyguya yögrülen düşünce, *telin kopması* bağlamında insanın kaybettiği bir dostu, yakını dolayımında hayatının ahenginin de kaybolduğu, kaybolacağı şeklindedir.

1945-1946 yıllarında hapisnede rubailer yazan Nâzım Hikmet, bu rubailerin “materyalist-lirik rubailer” olmasını ister. Karısı Piraye'ye yazdığı bir mektubunda,

“Rubailerinle çok uğraşıyorum. İlk hamlede klasik edayı mümkün merteye, bir üslup meselesi olarak, muhafazaya çalışıyorum. Bu birinci merhale bir çeşit temrin olacak, sonra rubaiye şekil bakımından da yeni unsurlar koyacağım. Sana aşağıda gönderdiğim ilk örneklerden bunu anlayacaksın. Bunlar materyalist-lirik rubailerdir.” (Nâzım Hikmet 1996: 257)

şeklinde felsefi düşünce ve dünya algısıyla yazacağı rubailer arasında kuracağı ilişkiler ağını açıkça ifade eder. Nitekim altta yer alan şu rubaide,

“Ölümü, ömrün kısalığını tatlı bir kederle düşünerek  
şarap içmek lâle bahçesinde, ayın altında...

Bu tatlı keder doğduk doğalı nasip olmadı bize:

bir kenar mahallede, simsiyah bir evde, zemin katında...” (Nâzım Hikmet 1997: 219)

diyerek ilk iki dizede toplumun üst katmanının konformist hayat anlayışını, son iki dizede ise alt sınıftan yoksul insanın konforlu insanın ölüm kaygısı karşısındaki kederli düşüncesine yabancılığı sergilenir. Şair, bu rubai ile sınıf farkını yansıtır. Onun diğer rubailerini de Piraye’ye yazdığı mektupta ifade ettiği üzere *materyalist* dünya görüşü çevresinde varlık kazanır. Nâzım Hikmet’in materyalist dünya anlayışını yansıtmak için yüz rubai yazmaya kalkışması boşuna değildir. Birçok şair ve araştırmacı gibi o da rubailerdeki felsefi düşünce yükünün ve dünya algısının farkına varmış olmalıdır. O, rubaiye felsefi dünya algısının yanında ideolojik tonu da yükler.

Türk edebiyatının öne çıkan rubai şairlerinden olan ve “[h]er konuyu rubâîye sok”an (Yıldız 1997: 241) Arif Nihat Asya’da da felsefi dünya algısının önemli yer tuttuğu görülür. Yeni temalarla klasik rubainin çerçevesini genişleten şair, bir düşünceyi, nükteyi yahut ayrıntıda kalan duyarlılığı rubainin dünyasına taşır. Onun “Can vermek” başlığını taşıyan kalem ürünü bunlar arasındadır:

Artık o büyük hatâyı tashîh ederim:

Bir parça da Azrâil’i takbîh ederim...

Noksânına versin bunu fanîliğimin:

Can almaya can vermeyi tercih ederim. (Asya 1976: 23)

Görüldüğü üzere ölüm karşısında insanın çaresizliği ve onu arzu dışı varlık olarak kabullenışı bir düşünce inceliği içerisinde dile getirilmektedir.

Şiirde geleneğin kurduğu hegemonyaya karşı başkaldırıcıyı temsil eden Orhan Veli’nin şiirleri içerisinde bir de rubaiye rastlanır. Bu rubaide şair, yaşama arzusunu, hayata bağlılığı dile getirir:

“Ömrün o büyük sırrını gör bir bak da

Bir tek kökü kalmış ağacın toprakta  
Dünya ne kadar tatlı ki binlerce kişi  
Kolsuz ve bacaksız yaşayıp durmakta.” (Kanık 1993: 132)

Onun bu rubaisi, hayata kolsuz ve bacaksız tutunmaya çalışan, yaşamaya uğraşan insanların yaşama çabasının hayatın tatlı oluşuyla ilişkilendirilmesi, içinde hikemi/felsefi bir düşünceyi barındırır. Şair, hakîm ya da filozof tavrıyla bedence eksiklik taşımalarına rağmen yaşama isteği içindeki insanların bu arzusunu *dünyanın tatlı oluşuyla* anlamlandırır. Fakat bu anlamlandırma düşüncenin duyguya doğru evrildiği bir söylem içinde gerçekleştirilir. Çünkü metne hâkim olan öge hikemi/felsefi bir dünya algısıdır.

Son dönemde rubai yazan şairlerden biri de Hilmi Yavuz'dur. O, “Bâki'ye Rübai” başlığı altında ustaca bir söyleyişe ulaşır:

“ey bakışlar ustası umutlar pehlivanı  
sen anlattın bir gülde anlatılmaz olanı  
bir hüzne başlarken sana çıracılık ettik  
uçurduğun kuşlardır şimdi Bâki Divânı” (Yavuz 2007: 43)

Şair, bu söyleyişle rubaiden beklenmesi gereken ince bir düşüncenin şiirsel söyleme kavuşturulması ustalığını gösterir.

## Sonuç

Buraya kadar üzerinde durmaya çalıştığımız üzere felsefeyle edebiyat/şiir ayrı ilkeler ve yöntemler üzerine kurulur. Felsefe kavramlaştırıp soyutlarken edebiyat/şiir imgelere ve metaforlara başvurur, somutlar. Bununla birlikte genelde felsefeyle edebiyat/şiir, özelde felsefe ile rubai arasında dikkate değer ilişkiler ağının bulunduğu gözden kaçmaz. Rubai, çoğu kez, felsefi bir düşüncenin yahut dünya algısının şiirsel söylemle ifade edilmesi sonucu ortaya çıkar. Rubai, sıkıştırılmış felsefi düşünceleri barındırması bakımından zengin bir düşünsel açılıma sahiptir. Genelde felsefe-edebiyat arasında ilişkiler ağından söz edilebileceği gibi, özelde felsefe-şiir ilişkisinin dikkate değer örneklerinin usta rubai şairlerinin ürünleriyle görünürlük kazandığı söylenebilir. Böyle bir durum felsefi düşüncelerin yahut dünya algısının edebî esere taşındığı anlamından çok, insani özün felsefe ve edebiyat tarafından kendi ilkeleri doğrultusunda ifade alanına taşındığı anlamına gelir.

### Kaynakça

- Aktulum, Kubilay (2011). "Metinlerarasılık Bağlamında Yazın ve Felsefe İlişkisi", *Metinlerarasılık // Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru.
- Asya, Arif Nihat (1976). *Rubâiyyat-ı Ârif I*. İstanbul: Ötüken.
- [Beyatlı], Yahya Kemal (1963). *Rubâiler Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş'lerle*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü.
- Breton, Stanislas (2010). "Varlık, Tanrı ve İlişkinin Poetikası", *Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler, Kıta Felsefesi Tartışmaları* içinde. (Haz. Richard Kearney. Hüsamettin Arslan (Çev.), İstanbul: Paradigma.
- Çelebi, Asaf Halet (2002). *Mevlana'nın Rubaileri*. Ankara: Hece.
- Çelebi, Asaf Halet (2003). *Ömer Hayam ve Rubaileri*. Ankara: Hece.
- Çetin, Nurullah (2004). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Rubaî*. Ankara: Hece.
- İpekten, Haluk (1994). *Eski Türk edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh.
- [Kanık], Orhan Veli (1993). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Adam.
- Kayıran, Yücel (2007). *Felsefi Şiir Tinsel Poetika*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Nâzım Hikmet (1996). *Nâzım ile Piraye Mektuplar 1*. İstanbul: Adam.
- Nâzım Hikmet, (1997). *Şiirler 3*. İstanbul: Adam.
- Şen, Cafer (2010). *Türk Romanında Felsefi Açılımlar*. Ankara: Akçağ.
- Yavuz, Hilmi (2007). *Büyü'sün, Yaz! Toplu Şiirler 1969-2005*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Yavuz, Hilmi (2008). *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Yerdelen, Cevat (1991). *Azmizâde Hâletî'nin Rubaileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Saadettin (1997). *Arif Nihat Asya'nın Şiir Dünyası*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.